

УДК 339.982 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(103\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(103)02)

ОНИЩЕНКО Володимир ..... д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: ov2016@ukr.net ..... вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0003-3742-5195

ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ*

Визначено міжнародні конфлікти як природний стан міжнародних відносин, в тому числі і економічних, в основу виникнення та розвитку яких покладено асиметрію міжнародних відносин як їх об'єктивну, стійку характеристику. З'ясовано, що більшість конфліктів мають гео економічну природу і продукуються провідними суб'єктами світової економіки та політики.

Ключові слова: глобалізація, геополітика, гео економіка, інтереси, конфлікти, асиметрія міжнародних відносин.

Онищенко В. Геоэкономическое содержание международных конфликтов.
Определены международные конфликты как природное состояние международных отношений, в том числе и экономических, в основе возникновения и развития которых лежит асимметрия международных отношений как их объективная, устойчивая характеристика. Установлено, что большинство конфликтов имеют геоэкономическую природу и воспроизводятся ведущими субъектами мировой экономики и политики.

Ключевые слова: глобализация, геополитика, геоэкономика, интересы, конфликты, асимметрия международных отношений.

Постановка проблеми. Глобалізація залучає все більше суб'єктів світової політики та економіки у вирву взаємодій та взаємозалежностей, що призводить до турбулентності, виникнення біфуркаційних станів міжнародного середовища, на множині яких формуються та розвиваються різноманітні геополітичні та гео економічні конфігурації міжнародних відносин і міжнародних конфліктів. А тому природно, що проблеми економічних та торговельних суперечностей і конфліктів неможливо розглядати поза розумінням гео економічних намірів та стратегій основних акторів світової політики та економіки, дії яких спричиняють не тільки конфлікти між собою, але й між їх союзниками, тобто міжнародні конфлікти стають гео економічними, а подекуди і глобальними.

Розуміння онтології міжнародних конфліктів у дискурсі гео економіки й оцінка їх можливих наслідків дає змогу будь-якій країні приймати виважені рішення і мінімізувати ризики. Сьогодні це має особливе значення для України.

* Стаття підготовлена у межах виконання науково-дослідної роботи «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (номер державної реєстрації 0118U000130).

© Онищенко В., 2019

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами взаємозв'язку світової економіки, міжнародної торгівлі, геоекономіки та геополітики активно займаються провідні політики й економісти світу, серед них українські фахівці: О. Білорус, А. Гальчинській, В. Горбулін, Д. Лук'яненко, А. Поручник, В. Сіденко, А. Філіпенко та ін. Щодо взаємозв'язку міжнародних конфліктів та геоекономіки, то слід відзначити публікації Н. Безрукової та М. Василенко [1], Т. Гордєєвої, Б. Парахонського, О. Шарова [2–4] та ін.

Втім, світ динамічно змінюється. Так, дослідження, проведене у 2000–2010 рр. М. Згуровським, Ю. Пахомовим та А. Філіпенко [5], наразі не є актуальними, тому що чітко визначився новий системний контур геоекономічних проблем, який сформував інший геоекономічний стан України, визначив іншу траєкторію її політичного та економічного розвитку. Перед країною стали нові важливі завдання: успішно протистояти агресивній геополітиці та геоекономіці Росії, залучивши якомога більше союзників на свій бік, активно вибудовувати ефективні стратегії подолання сильного супротивника. А для цього необхідно посилити дослідження у сфері міжнародних відносин, у тому числі й економічних, геополітики та геоекономіки, міжнародної конфліктології.

Мета статті – визначити природу сучасних міжнародних конфліктів у дискурсі геоекономіки.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних фахівців. У процесі підготовки статті використано загальнонаукові методи дослідження: історичного, логічного аналізу, синтезу та абстракції.

Результати дослідження. Генезис та розвиток економічних конфліктів слід розглядати у контексті геоекономіки, тому що її практики формують якісні та кількісні параметри економічної взаємодії основних суб'єктів на різних рівнях світової економіки. Існують дискусійні погляди на неї як науку: від визнання до заперечення. Авторська ж позиція полягає у розумінні геоекономіки як нормативної частини міжнародної політекономії (глобальної економічно теорії), а тому вона в цьому контексті має право на існування.

Узагальнюючи різні дефініції, можна сказати, що у широкому розумінні *геоекономіка* – це політико-економічні системно, методологічно та методично обґрунтовані методи та інструменти формування певної просторової (світової чи регіональної) економічної моделі й адекватної їй системи взаємодій між її суб'єктами. У більш вузькому контексті – це системне використання економічних методів та інструментів певним суб'єктом міжнародних відносин для впливу на інших акторів цієї сфери з метою реалізації власних інтересів. Інтереси ці можуть бути різними, наприклад, політичними, ідеологічними тощо, але, самі по собі, вони не мають власної цінності, а є інструментами досягнення економічних цілей як основи будь-якої влади. Таким чином, геополітика та геоекономіка мають одну мету, але різні методи та інструменти її реалізації.

Мета геоeкономіки – облаштування державою бажаного для неї економічного порядку на території, яка є пріоритетною для реалізації її національних інтересів. Таку територію адепти геоeкономіки часто називають геополітичним та геоeкономічним простором країни [6, с. 114]. Послідовна множина таких локальних просторів розглядається як спільний геопростір певної множини, наприклад, країн чи інших суб'єктів міжнародних відносин.

Основним *суб'єктом геоeкономіки*, як і геополітики, є держава, тому що вона може поєднати політичні, в тому числі силові та економічні методи конкурентної боротьби за «місце під сонцем». Але сьогодні необхідно відходити від звичного апелювання до поняття «національна економіка» та «національні інтереси», тому що вони відтворюються у транснаціональному контексті. Крім того, на національні інтереси більшості країн світу, в тому числі й України, впливають інтереси глобальних суб'єктів міжнародних економічних відносин (МЕВ), що необхідно враховувати. Це стосується транснаціональних корпорацій (ТНК), які, зважаючи на свою економічну могутність, можуть спрямовувати і спрямовують політику, в тому числі й економічну, багатьох країн, особливо, тих, що розвиваються у потрібних для себе напрямках. Згадаємо практику залучення до цих країн прямих іноземних інвестицій та участі національного бізнесу у *GVC*, яка контролюється ТНК. Важливу роль у світових економічних процесах відіграють також глобальні еліти та особистості, які формують глобальну суспільну думку, наприклад, Всесвітній економічний форум у Давосі, різні новітні політико-економічні течії (неолібералізм, неопротекціонізм, антиглобалізм, альтерглобалізм, неоглобалізм тощо).

Кожний суб'єкт геоeкономіки має свій геоeкономічний потенціал, під яким слід розуміти здатність країни чи іншого суб'єкта МЕВ до просування своїх інтересів на теренах міжнародного економічного простору та методи і інструментарій його реалізації. Саме вони формують основу суб'єктної геоeкономічної стратегії як системної дії на визначеному у координатах часу, цілей та потенціалів економічному просторі. Реалізація геоeкономічної стратегії завжди супроводжується певним збуренням міжнародного середовища, зміною архітектури взаємодій та взаємовідносин, що провокує його конфліктність у різних формах та змістах.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – це відносини переважно між нерівними за своїми можливостями до розвитку суб'єктами (асиметричність потенціалів розвитку), природа яких визначається дивергенцією їх економічного, соціального та політичного буття, що зумовлює, в свою чергу, системну асиметрію МЕВ як у політичній, так і в економічній площинах. Асиметрія МЕВ – це нерівнозначність (диференційованість) відносин між їх суб'єктами з різним економічним потенціалом, цілями та геоeкономічними стратегіями. Конфліктність є наслідком цієї асиметрії і має стійку основу у контексті диференціації інтересів, доступу до ресурсів та геоeкономічних потенціалів суб'єктів МЕВ.

Будь-яка економічна взаємодія завжди асиметрична, так як вона продукується нерівноважним станом суб'єктів взаємодії. Асиметричність і нерівноважність діалогу між країнами є наслідком того, що кожний акт взаємодії – це, передусім, зміна стану суб'єктів взаємодії, який не може бути однаковим (симетричним) для кожного з них. Тобто діалог як акт взаємодії продукує новий стан асиметрії. А тому асиметрія є об'єктивною і стійкою характеристикою світового економічного та політичного простору та базовою умовою міжнародної політики, в тому числі й економічної. Формально закріплена у міжнародних документах рівність прав у взаємодії між сторонами не може гарантувати рівності у реалізації можливостей впливу сторін міжнародного діалогу, тому що потенціал до цього у сторін різний. У той же час, нерівність потенціалів структурує всі аспекти взаємодій між державами, формуючи не тільки їх інтереси та ресурсну базу взаємодії, але й сприйняття її стратегічного контексту [7, с. 125]. Асиметрія певного гео економічного простору зростає зі збільшенням кількості центрів формування та просування гео економічних інтересів, так як вони втягують інші країни в орбіту свого впливу, намагаючись збільшити свої гео економічні можливості, що неминуче призводить до ескалації конфліктів.

Для пояснення онтології міжнародного економічного конфлікту часто використовують діалектичний підхід, але тоді постає питання про виникнення протилежностей та протиріч між суб'єктами та їх природу. У цьому контексті слід звернутися до екзистенціалізму С. Кьєркегора, К. Ясперса, М. Хайдеггера, за яким будь-яка соціальна система, в тому числі і держава, є проекцією людських індивідуальних і колективних смислів та інтенцій.

Основним суб'єктом міжнародних економічних відносин є держава – структурно (інституційно) організована соціальна, відкрита, нестационарна саморегулююча у режимі гомеостазу система, елементами якої є люди, що мають цінності, свободу волі, інтенції тощо. Формальними інваріантами для держав як систем, що взаємодіють, є: культура та її інститути; прагнення до постійного розвитку та збереження системної цілісності (суверенітету); стратегія життєдіяльності та потреба у ресурсах. Для кожної держави змістовні якісні параметри зазначених інваріантів різні. Саме це «різне» і визначає генезис та розвиток протиріч і конфліктів у процесі взаємодії між системами. Конфлікт є атрибутом людського буття, тому що: *по-перше*, будь-яка економічна взаємодія не існує поза людиною; *по-друге*, проблеми держави, в тому числі і її конфлікти, мають екзистенціальний зміст, так як вони визначаються змістом буття та життєдіяльності її громадян.

Під міжнародним економічним конфліктом слід розуміти протиріччя між суб'єктами МЄВ з приводу економічного впливу, статусу, володіння дефіцитним ресурсом тощо. Конфлікт не обов'язково має зводиться до ситуації антагонізму сторін, тому що будь-який економічний конфлікт, крім війни, може бути трансформований у стан, досягнення

якого матиме позитивний результат для всіх сторін (до кооперативної гри з позитивною сумою). Економічна ж війна – це гра з від’ємною сумою, тому що тією чи іншою мірою несуть збитки всі її сторони, і не факт, що переможець може компенсувати свої втрати за рахунок переможеного.

Предметом геоекономічного конфлікту є обмежений ресурс. Особливо це виявляється на рівні бідних країн, де навіть є привід говорити про його мальтузіанську природу. У цьому контексті слід згадати африканську трагедію Руанди та Бурунді у 80–90 роки ХХ ст. (1994 р. – геноцид у Руанді), яку спричинили демографічні проблеми та нестача землі.

Предметом економічного конфлікту можуть бути й нематеріальні активи: ідеї, ідеології, моделі тощо, які інституціонально формують життя та економічну діяльність. Р. Хайлбронер справедливо зауважує, що «...теорії великих економістів потрясли світ, а їх помилки були для нього згубними»* [8, с. 14]. Згадаємо вчення К. Маркса та економічну практику комуністів; розходження у тлумаченні концепції вільної торгівлі, протекціонізму, теорії порівняльних переваг і втілення їх у практику економічної та торгової політики держав, що призводить до економічних конфліктів і навіть торговельних війн; особливий шлях Китаю; економічну політику соціалістів Венесуели тощо – прикладів достатньо. Ми по-різному бачимо світ і оперуємо різними моделями світоустрою не тільки у теоретичній площині, але й намагаємося їх втілювати. З цього приводу слушно зауважив видатний письменник і філософ Х. Борхес: «можливо уявити, що світу як чогось органічного, єдиного, світу у розумінні, яке має це претензійне слово, не існує. Якщо ж такий і є, то нам невідома його мета; ми повинні вгадувати слова, визначення, етимології і синоніми таємного словника Бога. Неможливість досягнути божественну схему світу не може, однак, відбити у нас бажання створювати наші, людські схеми, хоча ми розуміємо, що вони – тимчасові» [9, с. 218]. До цього актуального пасажу можна додати, що світ у своєму розвитку набуває обличчя найбільш конкурентної культури, і це теж тимчасово – лідери змінюються, змінюються і його обличчя. Щодо сьогоднішніх розмов «про необхідність переходу до нової моделі глобалізації і світового устрою», то вони безпідставні. Силою нав’язати якусь модель неможливо, а нової моделі як альтернативи існуючій поки що не видно.

Для досягнення мети держави у своїх геоекономічних стратегіях використовують різноманітні інструменти: торговельну та інвестиційну політику, економічні санкції, енергетичну та сировинну політики, інформаційний тиск та ін. Наприклад, сьогодні одним із важливих інструментів геоекономіки стала частково керована міграція, яка здійснює потужний економічний та політичний тиск на багаті країни (проблеми США з Мексикою; «караван мігрантів» з Гондурасу до США восени 2018 р.; проблеми з мігрантами у ЄС).

* Усі цитати з іншомовних джерел наводяться у перекладі автора статті.

Особливе значення мають інформаційні технології, які відіграють надзвичайну важливу роль у формуванні ідеологій, переконань, цілей та засобів їх реалізації. Викривлення інформаційного простору зумовлює уявні загрози та ризики, які можуть спричинити різноманітні конфлікти. Неправда та постправда стають потужною зброєю у різного роду протистояннях на міжнародній арені, тому що вони підбивають довіру, яка є основою глобалізованого мережного суспільства та його економіки. Як показали дослідження спеціалістів Массачусетського університету, неправдива інформація розповсюджується у Твіттері набагато швидше, ніж правдива [10]. Зважаючи на поширення і складність мереж у глобалізованому світі та можливих методів їх використання для розповсюдження впливу, вони стають ідеальним інструментом у гео економічній боротьбі. Достатньо, на перший погляд, незначного збурення у цій мережі, і воно спричинить лавину дій та непередбачуваних наслідків («ефект метелика»).

Природно, що застосування певних гео економічних інструментів потребує їх ресурсного забезпечення, і, насамперед, економічного змісту з політичним, ідеологічним, інформаційним, військовим тощо супроводом. Так, якщо країна має намір реалізувати свої інтереси через торговельну політику, то вона повинна мати певні потенціальні можливості для цього, наприклад, конкурентоспроможну товарну та маркетингову політику, ефективну торговельну дипломатію тощо. Тому нині успішність держави на ринках визначається не тільки традиційним інструментарієм торгової політики (тарифна та нетарифна політика держави тощо), а, насамперед, конкурентоспроможністю її економіки.

Знання у поєднанні з ринковою владою генерують інновації, змінюють світ і наше життя. Економічна карта світу відображає, що успішними є країни, що мають високорозвинений людський капітал. Тому йде активна боротьба за таланти, пошук їх по всьому світу. Але для того, щоби їх виховати та залучити до себе, країнам необхідно створити особливий клімат, який би приваблював таланти, створював умови для прояву їх індивідуальної ідентичності та спрямовував реалізацію їх потенціалу у творче русло. Креативні особи, як відзначає Р. Флорида, концентруються в «особливих містах», де вони мають значні шанси зустріти подібних до себе, де у них є вибір сфер застосування свого таланту, тобто де є умови для їх непересічного існування [11, с. 22]. Цей факт завжди робив міста важливими суб'єктами світової цивілізації (давні Рим та Афіни, середньовічні європейські університетські та торгові міста, сучасні Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Париж, Лондон, Шанхай та ін.). Чим більше таких міст має країна, тим ширші у неї можливості для відтворення людського капіталу.

Сутність людського капіталу полягає в тому, що він відтворює не тільки прагматичні технології, але й суспільні, тобто технології життя, створює нові цінності та нові світи, що формує нові конкурентні можливості для країни у її гео економічних прагненнях. Нині лідером у цій сфері

є США, бо саме вони діють глобально і залучають таланти зі всього світу. Наприклад, за даними В. Сіденка, частка магістрів та докторів наук, народжених за кордоном, серед зайнятих у науково- і технологічно містких професіях США становили у 1993 р. відповідно: 20,7 та 24,8 %; у 2013 р. – 36,7 та 42,2 % [12, с. 65]. Більше третини нобелівських лауреатів за 1901–2018 рр. є громадянами США; близько 70 % лауреатів – громадяни США, Великої Британії, Німеччини та Франції.

Інновації змінюють наше ставлення до традиційних ресурсів. Геоелектронічні стратегії, в основі яких знаходиться маніпулювання певним ресурсом, наприклад, енергетичним (нафта, газ), активно використовують багаті на них країни. Але на них є завжди асиметрична відповідь – інноваційність. Сьогодні необхідно концептуально по-іншому підходити до проблеми відтворення енергетичних ресурсів і розробляти технології життєдіяльності, які потребують нових більш ефективних способів відтворення енергії, а не конкретно нафти, вугілля чи газу. США вирішують свої проблеми енергозабезпечення через втілення нових технологій, наприклад, у сфері нафтодобування, енергозберігаючих технологій, через активний розвиток електромобільного транспорту тощо. Данія, Норвегія, Швеція, Голландія, ФРН та інші країни активно запроваджують нетрадиційні джерела енергії. Тобто боротьба йде не у площині дефіцитності енергетичних ресурсів, а у сфері створення нових, більш ефективних і безпечних технологій відтворення енергії. Тому успішність геоелектронічних протистоянь визначається технологічними можливостями країн. Інноваційність – це той ресурс, який забезпечує перемогу у будь-яких протистояннях, у тому числі і геоелектронічних. У цьому аспекті примітним є те, що США у своїх претензіях до Китаю зосередили увагу на інтелектуальній сфері, на правах щодо результатів інтелектуальної діяльності. Основна й першочергова мета США – не дати Китаю нечесним шляхом посісти лідируючі позиції у галузі передових технологій, що підтверджується судовим процесом проти китайської *Huawei Technologies Co. Ltd* та інших компаній.

Чи можливо керувати сьогодні геоелектронічними процесами та успішно вирішувати міжнародні конфлікти, суперечки тощо? Питання риторичне. У цій площині розглянемо процес урегулювання міжнародних торговельних конфліктів та суперечок на прикладі Дохійського раунду.

Вважається, що основне протиріччя міжнародної торгівлі – нерівномірність участі країн у торгівлі і, як наслідок, нерівномірність розподілу світового доходу між ними, і що завдяки «несправедливій торгівлі» багаті країни багатіють значно більше, ніж бідні. Більш того, як стверджує Е. Райнерт, багаті країни багатіють, а бідні – біднішають, і щоб вирішити цю проблему потрібно бідним країнам надати пільгові режими торгівлі, щоб вони захистили свої ринки, а багаті країни відкрили свої і таким чином торгівля менш розвинених країн буде зростати і вони будуть інвестувати доходи у розвиток своєї промисловості та багатіти [13]. Для довідки: розрахунки, за даними Світового банку,

показують, що світовий ВВП у 2018 р. оцінюється у 80 трлн дол. США; 2/3 його припадає на країни ЄС, США, Канаду, Японію та Південну Корею, Австралію та Нову Зеландію; 23 % – на Китай, Індію, Бразилію та Росію; на всі інші країни – трохи більше 10 % [14]. Ці цифри корелюють з обсягами міжнародної торгівлі та розподілом доходу від неї. Оцінка автора: розподіл світового доходу від торгівлі приблизно у 2017 р. виглядав як 70 : 30 на користь багатих країн за умови включення Китаю до країн, що розвиваються; а без Китаю – 90 : 10.

Дохійський раунд, а також наступні конференції міністрів (о. Балі, 2013 р.; м. Найробі, 2015 р.) так і не усунули цього заявленого основного протиріччя, тому що цього зробити неможливо з двох причин. *По-перше*, у консенсусному режимі, у якому задіяні практично всі країни (161), що є членами СОТ, їх вирішити неможливо, що доведено автором [15]. *По-друге*, навіть якщо розвинені країни погодяться на всі умови, то проблема все одно не буде вирішена, тому що інноваційність економіки, і, відповідно, більша частина доданої вартості притаманна провідним країнам, і те, що вони можуть поступитися лідерством, – пусті розмови. *По-третє*, менш розвинені країни через різні обставини, в тому числі і цивілізаційні, не можуть творчо відтворювати сучасні технології і адекватний їм менеджмент та маркетинг.

Проблематичність домовлятися на глобальному рівні підштовхує країни до створення регіональних торговельних угод (РТУ; на 01.01.2017 СОТ відомо 625 угод, 419 з яких діючі [16]). Це породило слушні думки, що слід трансформувати СОТ у напрямку формування «територіальних груп за інтересами» (що й відбувається), що можливий відхід від одностайності як головного принципу при формуванні глобальних угод країн за окремими питаннями, у тому числі, і секторальним. Основними напрямками реформування глобальної торгової системи є:

- удосконалення механізмів вирішення спорів;
- активізація торговельних функцій СОТ;
- удосконалення системи моніторингу торговельних правил членів СОТ;
- більш гнучке врахування інтересів країн;
- посилення тиску на ТНК у напрямі застосування ними інструментів обмежувальної практики та їх більшої соціальної відповідальності;
- активне запровадження електронної торгівлі.

Нинішня хвиля протекціонізму створить серйозні проблеми для світової економіки та торгівлі. Проте не слід перебільшувати загрози. Автор поділяє думку Дж. Д. Сакса, що «...націоналізм (*мається на увазі протекціонізм – О. В*) – це реальна, але навряд чи критична загроза. Протекціонізм президента США Дональда Трампа виявляється радше на словах, ніж на ділі. А підтримка глобалізації Сі Цзіньпіном та ініціатива «Один пояс, один шлях» мають вагу не більше, ніж націоналістичні заяви в Європі та США» [17, с. 60].

Щодо архітекtonіки світових геоекономічних процесів і конфліктів, глобального лідерства і геоекономічних стратегій США написано багато цікавих досліджень, зокрема, слід відзначити працю Р. Блеквілла та М. Харріса «Війна іншими засобами» [18]. Попри існуючі закиди про кінець лідерства США і настання ери Китаю, не слід вважати, що це станеться швидко. Надто великий цивілізаційний розрив між Євро-Атлантичним світом та іншими країнами, в тому числі і Китаєм.

Розглядаючи можливі варіанти геоекономічного пасьянсу, не можна залишити поза увагою економічні відносини між США та Китаєм, тому що торговельно-економічні відносини між ними послуговували основою глобального економічного зростання протягом останніх двох десятиліть, а їх погіршення може істотно вплинути на динаміку світової економіки. Нині ці відносини дали тріщину з ініціативи США. Зауважимо, що претензії США до Китаю виправдані: з 2003 р. Китай є членом СОТ з багатьма преференціями як країна на той час бідна, але яка хоче розвиватися, і світове суспільство пішло назустріч. Китай максимально використав їх і перетворився в одного з лідерів світової економіки. А тому сьогодні слід переглянути дещо у відносинах не тільки Китаю зі США, але й з іншими країнами. Головне, що зумовило США звернутися до перегляду торговельних відносин з Китаєм (ініціатором був не Китай, його існуюче становище задовольняє повністю), це неймовірний дефіцит торговельного балансу США з ним – 375 млрд дол. США у 2017 р. Чим це можна пояснити і чому незадоволені США?

По-перше, зависоким середньозваженим митом Китаю: для довідки (2017 р.): середньозважене мито США: загальний рівень – 3,3 %; аграрний сектор – 5,2; неаграрний сектор – 3,2; автомобілі – 2,5. Китай відповідно: 9,9 %; 15,5; 9,0 та 25,0 % [19].

По-друге, несанкціонованим використанням інтелектуальної власності США та інших країн (за оцінками Комісії з крадіжок інтелектуальної власності, втрати американської економіки від вкрадених технологій оцінюються у 300 млрд дол. США, де частка Китаю становить від 50 % (150 млрд) до 80 % (240 млрд) цих втрат) [20].

По-третьє, утриманням низького курсу юаня відносно долара.

По-четверте, поширеною державною підтримкою національних виробників та інвесторів, так як більшість великих компаній Китаю належать державі.

Західні експерти звертають увагу на той факт, що 12 найбільших китайських компаній є державними. Більш того, зі: 120 компаній материкового Китаю, які увійшли до рейтингу *Fortune Global 500* (2017 р.), приватних лише 24; близько 50 % китайської економіки контролюється урядом [21].

Претензії серйозні, але, попри ці обставини, торговельної війни між Китаєм та США не буде. Китай та США підуть на поступки, тому що їх економіки занадто взаємозалежні. Стався симбіоз економік двох глобальних держав, з'явилося нове обличчя економічної глобалізації, яке

Н. Фергюсон назвав Кімерікою [22, с. 335]. У 2017 р., за статистикою СОТ, експорт США до Китаю становив 130,4 млрд дол. США, (8,4 % експорту США та 7,1 % імпорту Китаю); імпорт з Китаю до США – 505,6 (22,3 % експорту Китаю та 21 % імпорту США); сальдо на користь Китаю 375,2 млрд дол. США [16]. У випадку торговельної війни замінити Китаю ринок США буде дуже складно, а тому його буде чекати криза надвиробництва. Ринок же ЄС як можлива альтернатива ринку США перегрітий, жорстко захищений, зайти на нього важко. До того ж, ЄС в економічному протистоянні США з Китаєм буде на боці американців.

Щодо геополітичних претензій Китаю, то вони відображені у концепції «Один пояс, один шлях», яка прийнята у 2014 р. й офіційно названа ключовою програмою довгострокового розвитку країни, що розставляє нові акценти у розвитку глобальної економіки та політики. При цьому Китай запевняє, що не буде намагатися стати за будь-яку ціну глобальним лідером, буде поважати інтереси всіх країн тощо. Але це все слова, насправді Китай активно бореться за світове лідерство.

Якщо ініціатива буде реалізована у тому вигляді, в якому вона задумана, то, за оцінкою ЮНКТАД, очікується залучення інвестицій у обсягу 900 млрд дол. США. Відзначається також, що більша частина проекту існує поки що на папері, і темпи його реалізації та впливу на економіку Китаю та світу будуть залежати від того, яким чином Китай усуне свої внутрішні економічні перекося, а також від методів фінансування запланованих інвестицій у країнах, які можуть брати участь у ініціативі [23, с. 9].

Реалізація цього проекту може кардинально змінити геоекономічну карту світу, так як зробить з Китаю державу у політичному та економічному плані світовим гегемоном. Але двом гегемонам вжитися неможливо, а тому між США та Китаєм боротьба буде посилюватися у всіх напрямках: політичному, економічному та військовому. Китай зараз намагається мобілізувати зусилля у пошуку союзників, насамперед, це країни Південно-Східного азійського регіону (без Японії та Кореї), Євразійського, передусім, Росія; можливі варіанти у південно-американському та африканському напрямках. Індія до Китаю не долучиться, як і В'єтнам; під питанням Філіппіни та Індонезія. Чи може такий склад «китайської асоціації» вступити у рівну конкурентну боротьбу зі США та їх союзниками? Мабуть що ні, бо Китай програє протистояння. Китай це розуміє і на конфронтацію не піде, а буде вести копітку роботу, поступово наближаючись до п'єдесталу глобального лідера. Але суто китайська модель глобалізації не має перспектив, тому що занадто специфічна цивілізація, може у разі, якщо переважна більшість населення планети будуть китайці. Є думки, що Китай привнесе у процеси глобалізації більш гуманності та толерантності. Омана! Сутність економічної політики Китаю – імперіалізм, що переконливо доводять А. Брюне та Ж.-П. Гішар [24]. До того ж Китай має серйозні

проблеми: він стоїть перед вибором – продовжувати розвиток під керівництвом комуністів чи вибрати новий шлях. Країна, яка стоїть перед вибором і сумнівається, не може бути цивілізаційним лідером.

Вірним союзником Китаю намагається стати Росія, яка планує за його допомогою стати економічним і політичним лідером на пострадянському просторі, а може й на більшому. Україна, Білорусь і Казахстан – це програма мінімум. Програма максимум – це не тільки контроль над країнами Балтії, створення зон нестабільності у Польщі, Румунії, Болгарії, Греції, а й формування таких самих зон у Німеччині, Франції, центральних та південних країнах ЄС. Козирі РФ у глобальних претензіях – енергоресурси та ядерна зброя. Росія також активно застосовує структурування проросійських діаспор не тільки на теренах пострадянського простору, але й по всьому світу. Щодо її амбіцій, то вони мають бути адекватними її економічному та військовому ресурсу. І хоча військовий ресурс вона має, але історія не знає прикладів, щоби країна дозволяла своїм геополітичним амбіціям перевершувати свій економічний потенціал. До того ж, гонка озброєнь, що почалася і набирає обертів, розорить Росію, як у свій час СРСР.

Політика України, за умов, що склалися навколо неї, повинна бути максимально виваженою, багатоваріантною, з широким горизонтом прогнозування наслідків при різних можливих варіантах світової геополітичної та геоекономічної ситуації. Головною проблемою України є Росія, яка прямо загрожує політичному та економічному суверенітету країни. А тому наше завдання мобілізувати всі зусилля нації і допомогу світової спільноти для протистояння імперським зазіханням Росії.

Україна вже втягнута у різні форми геоекономічного протистояння з Росією. Найбільш відома «енергетична війна», яку вже давно розв'язала й успішно втілює Росія. Те, що «Північний потік – 2» буде реалізований, а Німеччина не примусить Росію врахувати економічний інтерес України, майже факт. Слід чітко розуміти, що українська проблема є наріжним каменем російської зовнішньої та внутрішньої політики, це її основний геополітичний пріоритет, і на поступки вона добровільно ніколи не піде. Тому будь-які обіцянки і можливі угоди щодо України, які Росія сьогодні пропонує Європі заради створення свого газового спрута на її теренах, то, як говорив О. Бісмарк, вони не вартують навіть паперу, на якому написані.

Європа сьогодні зайнята внутрішніми проблемами і на інші реагує кволо. Слушно зауважує В. Горбулін, що Європа дедалі більше занурюється у власні справи, що тиск Росії наростає, що активність Кремля – прямий наслідок надміру «акуратної» європейської політики у сфері безпеки. «Імітацією дійової реакції Європи щодо подій навколо України стають багатослівні декларації, половинчасті резолюції, різноманітні конференції. Тому Україні як ніколи необхідне єднання на тлі дедалі агресивнішої політики Росії і дедалі більш розгубленої Європи» [25].

Ще одна проблема постає перед нами, відкривається новий фронт – північний. Ми повинні пильнувати за розгортанням подій навколо Білорусії, з якою Росія останнім часом активно просуває проект створення у повному обсягу союзної держави, що може завдати нашій економіці суттєвої шкоди через згортання торговельно-економічних відносин. Для довідки: товарообіг між Україною та Білорусією у 2017 р.: експорт – 1253, 7 млн дол. США; імпорт – 3300 млн дол. США [26]; у 2017 р. Україна отримала від Білорусії 77 % всього імпорту бензину, 44 % імпорту дизельного палива та 25 % автомобільного газу [27].

Останнім часом пошвалялися розмови про необхідність активізації Україною китайського вектору зовнішньоекономічної політики. Безумовно, це робити потрібно, але тут є певні застереження гео економічного змісту, про які говорить, наприклад, О. Шаров [4, с. 17]. Суть їх полягає в тому, що:

- масштабна співпраця з Китаєм неминуче веде до євразійської інтеграції України, що буде активно підтримуватися Росією;
- співпраця з Китаєм буде знаходитися під впливом Росії, зважаючи на їх задекларовані стратегічні відносини;
- активна співпраця з Китаєм може ускладнити наші економічні відносини з ЄС та США;
- китайська сторона поки що не бачить перспектив участі України у їх амбіціозному проекті «Один пояс, один шлях», а це ставить під сумнів зацікавленість Китаю у реалізації широкомасштабних промислових та інфраструктурних модернізаційних інфраструктурних проектів в Україні.

Щодо торговельних відносин та режиму вільної торгівлі з Китаєм, то тут треба діяти виважено. Необхідно мати на увазі, що Китай буде переорієнтовувати свої торгові потоки зі США на інші країни; його особливо цікавить Європа з великим ринком, а для цього йому необхідні плацдарми для широкомасштабного наступу. Україна може стати одним із них у формі товарно-логістичного хабу, і не тільки, але й виробничого – Китай може активно вмонтовувати Україну у власні *GVC* (робоча сила в Україні дешевша, ніж у Китаї), для цього у нього є ресурси і інтерес. Але не слід вважати, що Китай надасть нам кредити і побудує сучасні виробництва. Китай буде вибудовувати економіку України за власним проектом, як він це робить у азійських та африканських країнах.

Згадаймо у цьому контексті діяльність китайського капіталу у Білорусі, який досить активно надає їй кредити, але пов'язані, тобто вони забезпечуються китайським обладнанням та їх же технологіями, а білоруси розплачуються валютою та своїми активами. Китайські компанії скуповують білоруські підприємства, землю, завозять свою робочу силу, тобто проводять активну імперіалістичну політику. Все почалося зі створенням під Мінськом білорусько-китайського технопарку «Великий Камінь». Планувалося, що китайці побудують сучасні *hi-tech* виробництва. І справді, першими резидентами нової вільної

економічної зони стали корпорації *ZTE* и *Huawei*. Але замість обіцяного виробництва було організовано грандіозну торговельно-логістичну площадку. Як відзначають білоруські експерти, модернізація їх економіки за допомогою китайців принесла багато проблем [28]. Тому нам, враховуючи цей досвід, слід виважено вступати у торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво з Китаєм (про стратегічне партнерство не йдеться, слід розвивати ситуативне партнерство), зважаючи не тільки на свої, але й також на інтереси наших стратегічних союзників – ЄС та США, які повинні мати перевагу перед китайськими.

Висновки. Майбутнє глобальної архітектури світової економіки (глобалізація 4.0) та її конфліктність визначатимуться: четвертою промисловою революцією та змінами паритету науково-технічного, технологічного, інноваційного потенціалу між країнами, особливо США, ЄС і Китаєм; значним зростанням значення людського капіталу як ресурсу розвитку та геоекономічного впливу; лідерством США та ЄС, які не втратять своїх позицій і будуть обличчям глобалізації 4.0; подальшим економічним розвитком, але з меншою динамікою, Китаю та його експансією на Азійському і Тихоокеанському просторах; активізацією європейського вектору через транзитне використання економік ЄАЕС та України; активними деструктивними діями Росії щодо ЄС та США; посиленням її геоекономічних дій на Балканському напрямку; зростанням економічного і політичного тиску на Україну, Білорусь, Казахстан та країни Балтії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безрукова Н., Василенко М. Світові торговельні війни: особливості та наслідки. URL: http://77.121.11.9/bitstream/Polntntu/1528/1/88_Bezrukova_Vasylenko_article.pdf.
2. Гордєєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2 (9). С. 101-125.
3. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія гібридної війни: гра прихованих смислів. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 7-16.
4. Шаров О. М. Деякі питання зовнішньої політики України щодо вибору геоекономічних пріоритетів. *Стратегічна панорама*. 2017. № 2. С.11-19.
5. Пахомов Ю., Філіпенко А., Згуровський М. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна. Київ: Академія, 2010. 328 с.
6. Дергачев В. А. Геополитическая теория больших многомерных пространств: социально-экономический аспект. *Економічні інновації*. 2010. № 40. С. 111-116.
7. Истомин И., Бойко А. Кривое зеркало международной асимметрии. *Международные процессы*. 2017. Т. 15. № 3. С. 124-125. URL: <http://intertrends.ru/system/Doc/ArticlePdf/1772/uo9sDc4F6d.pdf>.
8. Хайлбронер Р. Философы от мира сего. М.: Астрель, 2011. 432 с.
9. Борхес Х. Л. Аналитический язык Джона Уилкинса. В сб.: *Проза разных лет*; пер. с испан. М.: Радуга, 1984. 320 с.
10. Названы самые успешные научные работы года. URL: <http://www.vokrugsveta.ru/news/307333>.
11. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее. М.: Классика-XXI, 2007. 421 с.

12. Сіденко В. Р. Нова торговельна політика США: глобальний антракт. *Економіка України*. 2017. № 5-6. С. 58-66.
13. Райнерт Е. Як багаті країни забагатіли і чому бідні країни лишаються бідними. Київ: Вид. Темпора, 2015. 444 с.
14. Global Economic Prospects, January 2019, World Bank Group. URL: <http://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2019/01/Global-Economic-Prospects.-Darkening-Skies-JANUARY-2019.pdf>.
15. Онищенко В. Глобальне управління у контексті міжнародної політекономії. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 2 (118). С. 121-133.
16. World Trade Statistical Review, 2018. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018_e.pdf.
17. Сакс Дж. Д. Уроки глобалізації. *Финансы и развитие*, сентябрь, 2017. С. 60. URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2017/09/pdf/letterfr.pdf>.
18. Блекввилл Р., Харрис М. Дж. Война иными средствами. М.: Neoclassic АСТ, 2017. 480 с.
19. World Development Indicators: Tariff barriers. URL: <http://wdi.worldbank.org>.
20. Торгові війни: США vs Китай. URL: <http://forumkyiv.org/uk/analytics/torgovi-vijni>.
21. Китайские компании покоряют Fortune Global. URL: <https://finance.rambler.ru/business/40376596-kitayskie-kompanii-pokoryayut-fortune-global-500>.
22. Фергюсон Н. Восхождение денег; пер. с англ., М.: Астрель: CORPUS, 2010. 431 с.
23. Доклад о торговле и развитии, 2017. От мер жесткой экономии к глобальному новому курсу. Обзор. ООН, ЮНКТАД, Нью-Йорк и Женева, 2017. 30 с.
24. Брюне А., Гішар Ж-П. Економіка імперіалізму: гегемоністична спрямованість Китаю. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2011. 294 с.
25. Горбулін В. Зіграти без фальшу. URL: https://dt.ua/internal/zigrati-bez-falshu-300027_.html.
26. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ru/ukraine-by/trade>.
27. Россия перекрывает Украине поставки важного ресурса. URL: <https://minprom.ua/digest/247732.html>.
28. Лавникович Д. Токсичные инвестиции. Почему от китайских денег лучше отказаться. URL: <http://www.dsnews.ua/economics/toksichnye-investitsii-pochemu-ot-kitayskih-deneg-luchshe-otkazivatsya-14082018225400>.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2019.

Onyshchenko V. Geo-economic content of international conflicts.

Background. *The problems of economic and trade disputes and conflicts cannot be considered outside the understanding of geo-economic strategies of key players in the world policy and economy, whose actions are caused not only by conflicts among themselves, but also by their allies, that is, international conflicts become geo-economic and global.*

Analysis of recent research and publications. *The leading politicians and economists of the world are actively engaged in the problems of the interconnection of the world economy, international trade, geo-economy and geo-policy with the emergence and development of international conflicts. There are the following Ukrainian experts among them: O. Bilorus, O. Vlasiuk, A. Halchynskiy, V. Horbulin, D. Lukyanchenko, Iu. Pakhomov, A. Poruchnyk, V. Sidenko, A. Filipenko and others. However today a new outline of international problems around Ukraine has been formed, it is involved in a number of geo-economic conflicts, which needs an adequate response to real and possible threats.*

The aim of the article is to clarify the nature of international conflicts in the methodological discourse of geo-economy.

Materials and methods. Research materials were provided by the works of domestic and foreign specialists.

Results. It has been determined that: the international conflicts are the natural state of international relations, including economic ones; the basis of the conflicts emergence and development is the asymmetry of international relations, as their objective, stable characteristic; the majority of conflicts are of geo-economic nature and are produced by leading players in the world economy and politics. It has been alleged that, in addition to the economic war, the geo-economic conflict may be reduced to a cooperative game model with a positive sum. It has been determined that the human capital and innovations are the strategic geo-economic resource of the international relations subject. The assessment of geo-economic strategies of the USA, the EU, China, Russia and Ukraine has been made.

Conclusion. The economic policy of Ukraine should be as balanced as possible, multivariate, with a broad horizon for predicting the possible consequences at different variants of the European and Eurasian geopolitical and geo-economic situation.

Keywords: globalization, geo-policy, geo-economy, interests, conflicts, asymmetry of international relations.

REFERENCES

1. Bezrukova, N., & Vasylenko, M. *Svitovi torgovel'ni vijny: osoblyvosti ta naslidky* [World trade wars: features and consequences]. (n.d.). 77.121.11.9/bitstream. Retrieved from http://77.121.11.9/bitstream/PolNTU/1528/1/88_Bezrukova_Vasylenko_article.pdf [in Ukrainian].
2. Gordjejeva, T. (2013). Mizhnarodni torgovel'ni superechky u suchasnij reguljatyvnij paradygmi [International trade disputes in the current regulatory paradigm]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 2 (9), 101-125 [in Ukrainian].
3. Parahons'kyj, B. O., & Javors'ka, G. M. (2017). Ontologija gibrydnoi' vijny: gra pryhovanyh smysliv [Ontology of hybrid war: a game of hidden meanings]. *Strategichna panorama – Strategic panorama*, 1, 7-16 [in Ukrainian].
4. Sharov, O. M. (2017). Dejaki pytannja zovnishn'oi' polityky Ukraïny shhodo vyboru geoeconomichnyh priorytetiv [Some issues of Ukraine's foreign policy regarding the choice of geo-economic priorities]. *Strategichna panorama – Strategic panorama*, 2, 11-19 [in Ukrainian].
5. Pahomov, Ju., Filipenko, A., & Zgurovs'kyj, M. (2010). *Geoekonomichni scenarii' rozvytku i Ukraïna* [Geo-economic scenarios of development and Ukraine]. Kyïv: Akademija [in Ukrainian].
6. Dergachev, V. A. (2010). Geopoliticheskaja teorija bol'shij mnogomernykh prostranstv: social'no-jekonomicheskij aspekt [Geopolitical theory of large multidimensional spaces: socio-economic aspect]. *Ekonomichni innovacii' – Economical Innovations*, 40, 111-116 [in Russian].
7. Istomin, I., Bojko, A. (2017). Krivoje zerkalo mezhdunarodnoj asimmetrii [Curved mirror of international asymmetry]. *Mezhdunarodnye processy – International processes*. (Vol. 15), 3, 124-125. Retrieved from <http://intertrends.ru/system/Doc/ArticlePdf/1772/uo9sDc4F6d.pdf> [in Russian].
8. Hajlbroner, R. (2011). *Filosofy ot mira sego* [Philosophers of this world]. Moscow: Astrel' [in Russian].
9. Borhes, H. L. (1984). *Analiticheskij jazyk Dzhona Uilkinsa* [John Wilkins analytic language]. V sb.: *Proza raznyh let – Prose of different years*; (Trans). Moscow: Raduga [in Russian].
10. *Nazvany samye uspeshnye nauchnye raboty goda*. Retrieved from <http://www.vokrugsveta.ru/news/307333> [in Russian].

11. Florida, R. (2007). *Kreativnyj klass: ljudi, kotorye menjajut budushhee* [Creative class: people who change the future]. Moscow: Klassika-XXI [in Russian].
12. Sidenko, V. R. (2017). Nova torgovel'na polityka SShA: global'nyj antrakt [New US trade policy: global intermission]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 5-6, 58-66 [in Ukrainian].
13. Rajnert, E. (2015). *Jak bagati kraj'ny zabagatily i chomu bidni kraj'ny lyshajut'sja bidnymi* [How rich countries have become wealthy and why poor countries are poor]. Kyi'v: Vyd. Tempora [in Ukrainian].
14. Global Economic Prospects, January 2019, World Bank Group. Retrieved from <http://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2019/01/Global-Economic-Prospects.-Darkening-Skies-JANUARY-2019.pdf> [in English].
15. Onyshhenko, V. (2018). Global'ne upravlinnja u konteksti mizhnarodnoi' politekonomii' [Global governance in the context of international political economy]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kiev National University of Trade and Economics*, 2 (118), 121-133 [in Ukrainian].
16. World Trade Statistical Review, 2018. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018_e.pdf [in English].
17. Saks, Dzh. D. (2017). Uroki globalizacii [Lessons of globalization]. *Finansy i razvitie – Finance and development*, 09. Retrieved from <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2017/09/pdf/letterfr.pdf> [in Russian].
18. Blekvill, R., & Harris, M. Dzh. (2017). Vojna inymi sredstvami [War by other means]. Moscow: Neoclassic ACT [in Russian].
19. World Development Indicators: Tariff barriers. Retrieved from <http://wdi.worldbank.org> [in English].
20. *Torgovi vijny: SShA vs Kytaj* [Trade Wars: USA vs. China]. (n.d.). forumkyiv.org. Retrieved from <http://forumkyiv.org/uk/analytics/torgovi-vijni> [in Ukrainian].
21. *Kitajskie kompanii pokorjajut Fortune Global* [Chinese companies conquer Fortune Global]. (n.d.). finance.rambler.ru. Retrieved from <https://finance.rambler.ru/business/40376596-kitajskie-kompanii-pokoryayut-fortune-global-500> [in Russian].
22. Fergjuson, N. (2010). *Voshozhdenie deneg* [The rise of money]. (Trans). Moscow: Astrel': CORPUS [in Russian].
23. Doklad o torgovle i razvitii (2017). Ot mer zhestkoj jekonomii k global'nomu novomu kursu [Trade and Development Report, 2017. From austerity measures to global new course]. *Obzor – Overview*. OON, JuNKTAD, N'ju-Jork i Zheneva [in Russian].
24. Brjune, A., & Gishar, Zh-P. (2011). *Ekonomika imperializmu: gegemonistychna sprjamovanist' Kytaju* [The economy of imperialism: the hegemonic orientation of China]. Simferopol': DIAJPI [in Ukrainian].
25. Gorbulin, V. *Ekonomika imperializmu: gegemonistychna sprjamovanist' Kytaju* [The economy of imperialism: the hegemonic orientation of China]. Retrieved from https://dt.ua/internal/zigrati-bez-falshu-300027_.html [in Ukrainian].
26. *Torgovel'no-ekonomichne spivrobotnyctvo mizh Ukrain'noju ta Bilorussju* [The economy of imperialism: the hegemonic orientation of China]. (n.d.). belarus.mfa.gov.ua. Retrieved from <https://belarus.mfa.gov.ua/ru/ukraine-by/trade> [in Ukrainian].
27. *Rossija perekryvaet Ukraine postavki vazhnogo resursa* [Russia is blocking Ukraine's supply of an important resource.]. (n.d.). minprom.ua. Retrieved from <https://minprom.ua/digest/247732.html> [in Russian].
28. Lavnikovich, D. Toksichnye investicii. Pochemu ot kitajskih deneg luchshe otkazat'sja [Toxic investment. Why is it better to refuse Chinese money?]. (n.d.). www.dsnews.ua. Retrieved from <http://www.dsnews.ua/economics/toksichnye-investitsii-pochemu-ot-kitajskih-deneg-luchshe-otkazatsya-14082018225400> [in Russian].